

Bir Nitel Araştırma Deseni: Anlatı Araştırması

Sinem KALENDER¹

Öz

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan anlatı araştırması ele alınmıştır. Çalışma kapsamında alanyazın taraması yapılarak anlatı analizinin tarihsel gelişim süreci, kavramsal temelleri, araştırma süreci, araştırma türleri, anlatı araştırmalarında geçerlik, güvenilirlik ve etik konuları ile bir anlatı araştırmasının güçlü ve zayıf yönleri verilmiştir. Bu çalışmanın, özellikle eğitim araştırmaları kapsamında sıklıkla karşılaşılmayan bir nitel araştırma deseni olan anlatı araştırmasını ayrıntılı bir şekilde ele alması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nitel araştırma yöntemi, araştırma deseni, anlatı araştırması.

A Qualitative Research Pattern: Narrative Study¹

Abstract

In this study, narrative research, which is one of the qualitative research designs, is discussed. Within the scope of the study, the historical development process of narrative analysis, its conceptual foundations, research process, research types, validity, reliability and ethical issues in narrative research and the strengths and weaknesses of a narrative research are given by scanning the literature. It is thought that this study is important in that it deals with narrative research, which is a qualitative research design that is not frequently encountered in educational research, in detail.

Keywords: Qualitative research method, research pattern, narrative study.

Makale Geçmişi	Geliş: 25.05.2023	Kabul: 19.06.2023	Yayın: 18.07.2023
Makale Türü	Derleme Makalesi		
Önerilen Atf	Kalender, S. (2023). Bir nitel araştırma deseni: anlatı araştırması. <i>Uluslararası Disiplinlerarası Mükemmellik Arayışı Dergisi (UDMAD)</i> , 3(1), 16-23.		

Giriş

Nitel araştırma, gerçek dünyadaki sorunları araştıran ve bunlara ilişkin daha derin içgörüler sağlayan bir araştırma türüdür. Nitel araştırma, katılımcıların deneyimlerini, algılarını ve davranışlarını ortaya çıkarmayı amaçlar. Kaç veya ne kadar yerine nasıl ve neden sorularına yanıt arar. Nitel araştırma, nicel olarak belirlenmesi zor olabilen insan davranış kalıplarını ve süreçlerini açıklama özelliğine sahip araştırma yöntemidir. Nitel araştırmaların kendi içinde farklı desenleri bulunmaktadır. Bunlar alanyazında durum çalışması, olgubilim, gömülü teori, anlatı araştırması, etnografya çalışmaları, eylem araştırması gibi desenlerdir (Tenny, vd. 2021). Bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan anlatı araştırması ele alınmıştır. Hikâye dinlemek her yaş grubundan insanın ilgiyle duyabileceği bir etkinlik olarak düşünülebilir. Hikâyeleri dinlemenin cazip geldiği kadar yaşananların kaydedildiği çok da karşılaşılan bir durum olmayabilir. Oysaki okullarda sıklıkla paylaşılması gereken olaylarla karşılaşılabilir. Ancak bunları kaydetmek pek rastlanılan bir

¹ Dr., Aydın İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Aydın/TÜRKİYE, dalsinem82@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3938-5791.

durum değildir. Bu anlamda anlatı araştırmaları deneyimlenen hikâyeleri derinlemesine ve araştırmacı ile katılımcının yoğun iş birliği içerisinde çalışılarak hazırlanmış olması açısından önemli veriler sunabilir. Okullarda sosyal, psikolojik, akademik ve farklı başka konularda sorun yaşayan öğrencilerin sorunlarını ortaya çıkarma ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri üretme konusunda anlatı araştırması etkili bir yöntem olarak kullanılabilir. Ayrıca araştırmaya dâhil olan kişi sayısının bir olabilmesi ve tek kişiyle uzun süre etkileşim içerisinde kalarak veri toplanması, araştırılan konunun ayrıntılı ve derinlemesine ortaya çıkarmasını sağlayıp etkili çözüm önerilerinin uygulanmasını kolaylaştırabilir. Bu bağlamda anlatı araştırması yararlanılabilecek etkili bir nitel araştırma deseni olarak değerlendirilebilir. Ancak diğer sosyal bilim araştırma desenlerinde olduğu gibi anlatı araştırmasında da sınırlılıklar mevcuttur. Örneğin çok sınırlı katılımcıyla çalışılmakta ve bazı etik sorunları aşmada zorlanılabilmektedir. Ancak iyi bir araştırmacı iyi bir yorumlama becerisiyle hem diğer araştırmacılara hem de uygulamacılara etkili bir araştırma sunabilir. Bu kapsamda bu çalışmada, anlatı araştırmasının tarihsel gelişimi, kavramsal temelleri, araştırma süreci, araştırma türleri, geçerlik, güvenilirlik ve etik konuları ile bir anlatı araştırmasının güçlü ve zayıf yönleri verilmiştir.

Tarihsel Gelişimi ile Anlatı Araştırması

Hikâye ve hikâye anlatımı uygulamalarının, dillerin doğuğu, insanın sosyal oluşumu ve tarihsel olarak ortaya çıkan bireysellik ve modern insan vizyonu ile yakından ilişkili olduğu varsayılmaktadır. M.Ö. 1500 yılına kadar uzanan erken anlatı biçimleri, epik biçimlerde kaydedilmiş tarihi deneyimlerin biçimlerini yansıtır ve ortak eğitimin yaratılmasında etkili olduğu iddia edilir. Toplumların dönüşümü boyunca önce epik hikâyeler ve sonrasında onların yerini masallar, seyahat günlükleri, halk hikâyeleri almıştır. Bunların hepsi romanın ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Yazının basımının gerçekleşmesiyle birlikte mektuplar, hatıralar gibi yeni anlatım teknikleri ortaya çıkmıştır. Bundan sonra okuyucunun ilgisi tarihe, biyografiye ve otobiyografiye yönelmiştir. Destandan roman yoluyla biyografiye doğru olan yolda anlatı, öz kimliğin organizasyonu için yeni bir biçimlendirme aracı olarak ortaya çıkmıştır. Kişinin kendisi hakkında anlattığı hikâyelerde, kim olduğunun ya da kim olduğunu düşündüğünün paylaşıldığı inancını başarıyla beslemiş; "herkesin sadece bir hikâyesi yoktur, aynı zamanda kendi hikâyesini anlatma hakkı vardır" düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Yaşamla hikâye arasındaki ve yaşamların keşfi arasındaki bağlantı ve anlatıların keşfedilmesinin, Freud (1913), Murray (1938) ve Allport'a (1937) dayanan gelenekleri vardır. Daha yakın zamanlarda MacIntyre (1981) ve Ricoeur aracılığıyla (1985/1988, 1990/1992), bu gelenekler kendilerine anlatı psikologları ve anlatı biyografi araştırmaları için ortak bir zemin şekli oluşmuştur (Bamberg, 2011).

İnsan bilimlerinde anlatı araştırmaları 20.yüzyılda gelişim göstermeye başlamıştır. Gerçekçi ve post-modern bir yapıya sahip olan anlatı araştırmalarının açık ve net bir tanımı yoktur, ancak üzerinde hemfikir olunan bazı tanımlamalar mevcuttur. Bu tanımlardan biri şöyledir (Connelley ve Clandinin, 2006):

“İnsanlar günlük yaşamlarını, kendilerinin ve diğerlerinin kim olduklarına dair hikâyelerle ve geçmişlerini bu hikâyeler bağlamında yorumladıkları biçimde şekillendirir. Anlatı araştırması da deneyimler hakkında düşünmenin ve yorum yapmanın bir yoludur, bir olgu görünümünü gerektiren yöntemdir. Anlatı araştırması kullanmak demek bir çalışma kapsamındaki deneyimi bir olgu olarak kabul etmek demektir”.

Başka bir tanım da anlatı araştırması, deneyimlenen bir olay ya da olaylar dizisinin hikâyeler yoluyla başka kişi ya da kişilerle paylaşılması temeline dayanmakta olup temel amaç, bireylerin dünyayı deneyimleme biçimlerini kendi ürettikleri hikâyeler aracılığıyla araştırmaktır (Saban ve Sarıelik, 2018).

Anlatı Araştırmasının Kuramsal Temelleri

Anlatı araştırmasının, gelişim ve dönüşüm sürecinin içerisinde bulunduğu nitel araştırma paradigmasındaki gelişimle ve dönüşümle paralellik gösterdiği söylenebilir (Ersoy ve Bozkurt, 2016: 219). Bu dönüşümsel boyutlar şu şekilde sıralanmaktadır (Pinnegar ve Daynes, 2007):

Araştıran ve araştırılan arasındaki ilişki: En önemli dönüşüm olarak nitelendirilen bu dönüşümde, pozitivist geleneğe göre tanımlanan nesnenin ve araştırmacının nesnel konumundan, anlamı anlamaya ve yorumlamaya doğru bir dönüşüm söz konusudur. Araştıran da araştırılan da

birbiriyle ilişki içerisinde, birbirinde öğrenip değişebilmektedir. 19. yüzyıl sonlarında sosyal bilimlerin alanında önemli değişimler ortaya çıkmış ve Comte, Mill, Durkheim gibi sosyal bilimciler fen bilimlerinin yöntemlerinin sosyal bilimlerde insan davranışlarını öğrenme amacıyla kullanılabileceğini düşünmüşler ve buna göre bazı sosyal kurallar geliştirmişlerdir. Bu kurallar; nesnelcilik, genelleme, koşulların değişmezliğidir. Ancak bu bakış açısı araştırmacıların sosyal bilimlerdeki gerçeklikleri sadece nesne olarak ele almalarına neden olmuştur. Bu durum 1960'ların sonlarından itibaren değişmeye başlamış ve sosyal bilimlerin alanındaki araştırmalarda farklılıklar gözlenmeye başlanmıştır. Bu farklılıklar araştırmacının nesnel anlayışından, araştıran ve araştırılan arasındaki ilişkiye, öznel durumlara, bireysel farklılıklara doğru yönelmesiyle başlamıştır. Anlatı araştırması da bu anlayışa paralel biçimde, araştıran ve araştırılanın dili ve söylemleri üzerine desenlenir. Anlatı araştırmasında araştırmacılar, araştırmanın ve araştırmacının etkileşimi ve rollerin ilişkisel anlamı ile ilgilenmek durumundadır.

Verilerin sayılardan sözcüklere dönüşümü: Bu dönüşüm tamamen sayıları reddetmek anlamına gelmemekte; ancak tecrübeleri sayısal kodlara dökerek araştırmacıların birtakım önemli ilişkisel noktaları kaçırmalarına neden olduğunu göstermektedir. Sosyal bilim araştırmacıları sayılardan sözcüklere dönmelidir; çünkü sayısal veriler insan ve insan etkileşimini içeren konuları sınırlı düzeyde temsil edebilir. Anlatı araştırmasını pozitivist anlayıştan ayıran önemli noktalardan biri de insan ilişkileri ve etkileşimlerinin bağlamsal olarak göreceli ve değişken olması anlayışıdır.

Genelden özele dönüşüm: Araştırmacılar yönünü özele döndüklerinde belirli bir deneyimin değerini anlamaya çalışır. Anlatı araştırmalarını pozitivist araştırmacılardan ayıran en önemli özellik onların insan ilişkilerinin karmaşıklığını anlamayı amaçlamalarıdır. Anlatı araştırmacıları bireysel, yerel ve öznel durumlara odaklanır.

Bilmenin bulanıklaşması: Bu dönüşüm dünyayı anlamının tek bir yolu olduğu anlayışından, insan tecrübelerini anlamının ve bilmenin birçok yolu olduğu anlayışına dönüşümdür. Oysa pozitivist anlayışta bilgiye ulaşmanın tek bir yolu vardır. Dolayısıyla araştıran ve araştırılan arasında nesnel bir ilişki söz konusudur. Ancak anlatı araştırması gibi özne odaklı araştırmalarda tek bir doğru ve tek bir yol yoktur.

Anlatı Araştırması Süreci

Anlatı araştırmasında süreç, diğer nitel araştırma desenlerinden çok farklı olmamakla birlikte şu şekilde yürütülmektedir (Riesmann, 2008; Akt. Creswell, 2018):

- Uygun araştırma probleminin belirlenir.
- Bir hikâyesi ya da yaşam öyküsü olan bir ya da birden fazla sayıda kişi seçilir ve araştırmacı tarafından hikâyelerini dinlemek için hatırı sayılır ölçüde zaman ayrılır.
- *Deneyimlerin kronolojik sıralanması:* Bireyler kendi hikâyelerini anlattıklarında genellikle kronolojik bir sıra içinde anlatamamaktadırlar. Kronoloji ise hikâyelerin başlangıcını, ortasını ve sonunu göstermesi bakımından önemlidir.
- *Bireysel hikâyelerin toplanması:* Araştırmacı ise kronolojik sıra yapabilmek için katılımcının deneyimlerini içeren birçok hikâyeyi öğrenmelidir.
- *Yeniden hikâyeleştirme süreci:* Toplanan hikâyeler analiz edilir, araştırmacı süreç içerisinde aktif rol alır ve anlamlılığı sağlamak için belirli bir çerçeve içinde bu hikâyeleri yeniden hikâyeleyebilir. Yeniden hikâyeleme kuramsal çerçevenin bazı genel çeşitleri kullanılarak hikâyelerin yeniden düzenlenmesi aşamasıdır. Bu çerçeveye hikâyelerin toplanması, hikâyelerin anahtar sözcükler çerçevesinde çözümlenmesi, kronolojik bir sıra halinde düzenlenmesi dâhil edilir. Bu yeniden hikâyeleme sürecinde araştırmacı, düşünceler arasında nedensel bir bağ kurmaktadır. Hikâyenin yer, zaman, ortam gibi öğeleri açısından ham kodlamalar gerçekleştirilir.
- *Kodlama:* Diğer nitel araştırma desenlerinde olduğu gibi anlatı araştırmasında da veriler temalara ve kategorilere ayrılarak anlamlandırılır. Bu tema ve kategorilerin tanımlanmasında katılımcılardan elde edilen hikâyenin karmaşıklığı ve bireysel deneyimlerin anlamlandırılması belirleyici unsurdur. Anlatı araştırmalarının yapısı genelde etkileşim, zamansal devamlılık ve durum gibi boyutlarıyla ifade edilmeye çalışılır. Etkileşim, katılımcının sosyal etkileşimini, zamansal devamlılık katılımcının bir konudaki deneyimlerinin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında ele alınmasını, durum ise hikâyenin geçtiği bağlamı, yeri ve zamanı ifade eder.

➤ *Bağlam ya da ortamın belirtilmesi:* Katılımcının deneyimlerinin geçtiği ortam (aile, arkadaş, iş yeri) ya da bağlam (fiziksel ve sosyal bağlam) ayrıntılı bir biçimde anlatılır.

➤ *İş birliği:* Bu süreçte katılımcının araştırmaya dâhil edilip araştırmacıyla iş birliği içinde çalışması önemlidir. Anlatı araştırmasındaki anahtar tema araştırmacı ile araştırılan arasındaki ilişkiye yönelmiş olmasıdır. Anlatı araştırmasında taraflar (araştıran ve katılımcı) hikâyelerin anlamını tartışır ve analizlerin geçerliliğini sağlamlaştırır. Böylelikle bir bakıma raporun geçerliliği teyit edilmiş olur.

➤ *Bütüncül bir hikâye yazma:* Bu aşamada araştırmacı katılımcının kişisel ve sosyal deneyimleri hakkında bütüncül bir hikâye yazar.

Anlatı araştırmalarında bir dizi yarı yapılandırılmış görüşmelerle hikâye anlatımından elde edilen verilerin yanı sıra saha notları, mülakatlar, dokümanlar ve resimler yoluyla da araştırmacılar veri toplayabilmektedir (Creswell, 2018: 73). Yukarıdaki sırlamayı özetlemek gerekirse, anlatı araştırmasında hikâyeler toplanıp araştırmacı tarafından kronolojik bir sıraya konular ve yeniden hikâyeleştirildikten sonra kodlamalar yapılır. Bu kodlamalardan temalara ulaşılır. Bu temalar bulgularda sunulurken hikâyenin ele alındığı bağlamla desteklenerek sunulur. Araştırma süresince de katılımcıyla iş birliği içerisinde araştırmayı yürütmek araştırmacının teyit edilebilirliği açısından önemlidir. Böylelikle daha geçerli ve güvenilir bir anlatı araştırması ortaya çıkabilir.

Anlatı Araştırması Türleri

Anlatı araştırması farklı çerçevelerde sınıflandırılabilir. Örneğin Creswell (2018: 73) anlatı araştırması türlerini; biyografik çalışma, otobiyografi, yaşam öyküsü ve sözlü tarih olarak sınıflandırmıştır. Biyografi bir araştırmacının başka birisinin yaşamındaki deneyimleri yazdığı anlatı araştırması türüdür. Otobiyografi, araştırmaya konu olan kişiler tarafından yazılan anlatı araştırması türü; yaşam öyküsü, kişinin bütün yaşantısını resmeden ve kişisel deneyimlerin konu edildiği bir anlatı türü; sözlü tarih ise olaylar ve bu olayların neden ve sonuçlarına ilişkin bir veya birkaç kişiden sağlanan kişisel düşüncelerdir.

Anlatı araştırmalarında elde edilen veriler, hangi materyallerden elde edilirse edilsin, belli bir yaklaşım ya da strateji kullanılarak analiz edilmelidir (Merriam, 2015: 193). Alanyazında anlatı araştırması analiz türlerinin farklı biçimlerde kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Örneğin, Riesmann (2005) anlatı araştırmasının veri analiz sürecini dört türde ele almıştır; tematik analiz, yapısal analiz, etkileşimsel analiz ve edimsel analizdir. Bu tür bir sınıflamanın anlatı araştırmalarına makro düzeyde bir bakış açısı sunacağı (Ersoy ve Bozkurt, 2016: 227) düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada bu dört analiz ele alınmış ve açıklanmıştır.

Tematik analiz

Tematik analizde bir metnin içeriğine vurgu yapılır; nasıl söylendiğinden çok ne söylendiği, "anlatmak" yerine "anlatılan" öne çıkar. Dil, anlamın doğrudan ve açık bir yoludur. Araştırmacılar birçok hikâye toplar ve verilerden tümevarımsal kavramsal ifadeler oluşturur. Tematik yaklaşım, araştırma katılımcıları ve anlattıkları olaylar arasında ortak tematik unsur bulma konusunda fayda sağlaması açısından önemlidir. Araştırmacılar, anlama odaklanarak ne söylendiğine odaklanır. Dil, bir araştırma konusu olarak değil, bir kaynak olarak görülür (Riesman, 2005). Örneğin Ersoy ve Bozkurt (2015) yaptıkları 'Sınıfta Teknoloji Kullanma Yolculuğu' isimli çalışmada iki temel öykü (tema) üzerinden analizlerini yapmışlardır. Birinci temada öğretmenin kendisi ele alınmış, ikinci temada ise öğretim sürecinde teknolojinin kullanımı ele alınmıştır. Bu çalışmada veri analizi süreci, tematik analiz yaklaşımına dayalı olarak gerçekleştirilmiş ve iki ana tema üzerinden gidilerek alt temalara ulaşılmıştır.

Yapısal analiz

Bu analizde vurgu, anlatmaya yani hikâyenin anlatılma biçimine odaklanmıştır. Tematik yaklaşımın tersine yapısal yaklaşıma göre dil, yakından araştırma için bir nesnedir ve ciddiye alınır (Riesman, 2005). Labov (1978) bütün hikâyelerin benzer yapıda olduğunu ileri sürmüş ve bir hikâyede sırasıyla özet, oryantasyon, karmaşıklaşan olaylar dizisi, değerlendirme, hikâyenin sonucunun verildiği çözüm ve bitiş bölümlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Özet bölümünde hikâyeye giriş yapılır, oryantasyon bölümünde karakterlerin kim olduğu, ne olduğu, ne zaman ve nerede gibi sorulara yanıt verilir, değerlendirme bölümünde "Neden önemlidir?" sorusuna yanıt verilirken, sonuçta olaylar dizisinin sonunda ne olduğu anlatılır. Bitiş bölümünde de okuyucuya artık hikâyenin sonlandığı anlatılır (Esterberg, 2002: 183-184). Bu yaklaşım konuşmanın sözlü özelliklerinin

incelenmesini gerektirdiğinden büyük sayılar için uygun değildir, ancak ayrıntılı durum çalışmaları ve birkaç anlatının karşılaştırılması için yararlıdır (Ersoy ve Bozkurt, 2016: 231).

Etkileşimsel analiz

Bu yaklaşımda anlatan ve dinleyici (araştırmacı) arasındaki diyalog sürecine odaklanılır. Belirli ortamlarda deneyim anlatılarına rastlanır. Örneğin psikoterapi ortamlarında, sosyal hizmet ve mahkeme durumlarında anlatan ve araştıran sohbet edebilir. Burada tematik içerikten ve anlatı yapısından kopmadan ilgi, dinleyen ve araştırmacının ortak anlam yarattığı hikâye anlatımına kayar (Riessman, 2005). Örneğin Kafar ve Ellis (2014) yaptıkları anlatı araştırması türündeki çalışmada akademisyen olarak kendi yaşam tecrübeleri hakkındaki öz değerlendirmeleri karşılıklı etkileşime dayalı olarak okuyucuyla paylaşmışlardır.

Edimsel analiz

Bu yaklaşım dil, jest ve mimiklerle hikâyenin anlatılması ve seyircinin ikna edilmesine yönelik etkili bir performansın ortaya konmasıdır. Araştırmacılar bu yaklaşımla farklı özellikler analiz edebilirler; örneğin karakterler ve hikâyedeki konumları, hikâyenin geçtiği yer, karakterler arasındaki diyalog ve izleyen ya da eleştirmen dönütü. Bu yaklaşım iletişim uygulamaları tarzı araştırmalarda uygun olabilmektedir. Okuyucular ikna edilmesi gereken nihai eleştirmenler olarak görülmektedir (Riessman, 2005).

Anlatı Araştırması Yaklaşımları

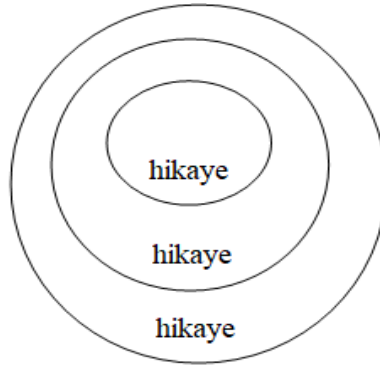
Anlatı araştırması yaklaşımları: Barkhuizen Analizi, Clandinin ve Connelly Analizi Burnell, Hunt ve Coleman Analizi ve Murray Analizi olarak ele alınmaktadır.

Barkhuizen analizi

Barkhuizen (2008) anlatı araştırmasında veri araştırması yaparken hikâyelerin farklı düzeylerde farklı bağlamları yansıtıyor gibi görüldüğünü belirtmiştir. Buradaki önemli sözcük bir biriyle bağlı olmaktır, hikâyeler karşılıklı olarak birbirlerini oluştururlar. Barkhuizen bu yaklaşımı aşağıda Şekil 1'de olduğu gibi göstermiştir.

Şekil 1

Bağlantılı Üç Hikâye

Kaynak: Barkhuizen, 2008.

Şekil 1'de görülen bu hikâye seviyeleri birbirleriyle ilişkilidir ve bazen onları ayırt etmek zor olabilir ki beklenen de budur; çünkü üç hikâye birbiriyle ilintilidir. Görüldüğü gibi en kapsayıcı hikâye en dışta olandır. Kapsamı en dar olan ise en içerde kalan hikâyedir. Bu hikâye, belirlenen bir katılımcının özel hikâyesidir ve katılımcının duygu, düşünce ve fikirlerinden oluşup kişisel özellik taşır. Orta seviyedeki hikâye ise biraz daha geniş bir alana işaret eder. Bu alanda katılımcının kendi psikolojik ve kişilerarası ilişkilerini aşan, ancak kendi hikâyesini de etkileyen süreçler mevcuttur. Örneğin bir öğretmenin iş ortamında kendisinden habersiz olarak alınan kararlar olabilir ki bu kararlar dış değişkenler olarak öğretmenin kendi hikâyesini etkileyebilir ve öğretmenin bu durumu kontrol etmesi güçtür. En büyük halka olarak belirtilen hikâye ise katılımcının içinde yaşadığı sosyo-politik bağlamı ve bu bağlam içindeki durumları gösterir. Burada katılımcının kendi uygulamasını etkileyen bu durumlar hakkında karar vermesi çok daha güç görünmektedir (Ersoy ve Bozkurt, 2016).

Clandinin ve Connelly analizi

Clandinin ve Connelly (2000) kişisel ve sosyal bağlamı yansıtan **etkileşim**, zamansal bağlamı yansıtan **süreklilik** ve her ikisinin geçtiği yerleri ifade eden **mekân** olmak üzere üç boyutlu bir uzay modeli sunmuşlardır. Bu kavramlar anlatı araştırmasının olmazsa olmazlarıdır. Anlatı araştırmasında sürecin gelişimi esnekler (Creswell, 2007: 185).

Burnell, Hunt ve Coleman analizi

Anlatı araştırmalarında hikâyeler ve bu hikâyelerde belirtilen durumlar birbirleriyle tutarlı hale getirilmelidir. Tutarlılık iyi bir hikâyenin en önemli gereksinimidir. Burnell, vd. (2009) oryantasyon, yapı, etki ve entegrasyon biçiminde dört ögeli anlatı tutarlılık modeli ortaya koymuşlardır. Bu ögeler şu şekilde açıklanabilir (Ersay ve Bozkurt, 2016: 233-234):

- **Oryantasyon:** Ana karakterler tanıtılır, zamansal, tarihi ve kişisel bağlamlar açıklanır.
- **Yapı:** Hikâyenin yapısal ögeleri nedensel ve zamansal tutarlılık içerisinde ayrı bölümler biçiminde sunulur.
- **Etki:** Anlatıcının hikâyesindeki olayların geçmişte ya da şimdi kendisine ne ifade ettiğine ilişkin duygusal değerlendirmeler yapması istenir.
- **Entegrasyon:** Burada olayların anlamları daha geniş bir hikâye bağlamında açıklanır. Olaylarla anlatıcının duygusal özellikleri, değerleri ve kişisel özellikleri arasındaki çelişkiler nedensel bir tutarlılık içinde açıklanır.

Murray analizi

Murray (2000) anlatı araştırması sürecinin; kişisel düzey, kişiler arası düzey, durumsal düzey ve sosyal düzey biçiminde farklı katmanlarda ele alınması gerektiğini belirtmiştir.

Kişisel düzeyde kişilerin algılarını nasıl biçimlendirdiği, sosyal çevresini ve çevre içinde davranışlarını nasıl değerlendirdiğini tanımladığı düzeydir. Bu düzeyde, anlatı bedeni tanımanın ve kimliğini yeniden düzenlemenin bir aracı olarak düşünülür.

Kişilerarası düzey, ilk olarak Elliot Mishler (1986) tarafından önemi vurgulanmış olan düzeydir. Mishler, bazı anlatı araştırmacılarının, tarama araştırmacılarının çok fazla ötesine gidemediğini, çünkü görüşmenin bağlamını göz ardı ettiklerini savunmuştur. Araştırmacıları, görüşme bağlamının önemini göz önünde bulundurmaya teşvik etmek için onları şu soruların cevabını düşünmeye davet etmiştir. Bu sorular: Bir görüşmecinin soruları, değerlendirmeleri, sessizlikleri ve cevapları bir hikâyenin yapımına nasıl giriyor? Görüşmelerde anlatılan hikâyeler, doğal olarak gerçekleşen konuşmalar gibi diğer bağlamlarda anlatılanlardan nasıl farklıdır?, Farklı görüşme türleri ve soru biçimleri farklı hikâye tipleri üretiyor mu? Kişilerarası düzeyde anlatı, araştırmacı ile katılımcıların karşılıklı etkileşimlerinin hikâyelerin derinliğini nasıl etkilediği ile ilişkilidir.

Durumsal düzey, sosyal etkileşimdeki her ortak, bu etkileşime belirli sosyal özellikleri getirir. Anlatı araştırmalarında sosyal bağlamı göz ardı etmemek gerekir. Örneğin, sağlık araştırmalarında katılımcıların hep hasta, araştırmacının ise sağlıklı bir kişi olması sosyal bağlamı etkiler. Anlatı araştırmalarında hikâyeler çözümlenirken tüm sosyal farklılıklar dikkate alınmalıdır.

Sosyal düzeyde, bir toplumun “kendi ideolojileri, kendi inanç sistemleri ve temsilleri” ile ilgilidir. Sosyal temsiller üzerine bir araştırma, bu düzeyde özel bir öneme sahiptir. Sosyal temsil teorisi, bir toplumun veya bir toplumun günlük düşünce ve uygulamalarını düzenleyen daha geniş sosyo-kültürel varsayımları araştırmakla ilgilenmektedir.

Anlatı Araştırmasında Geçerlik, Güvenilirlik ve Etik

Riessman (1993), bir anlatı araştırmasının güvenilirliğini değerlendirmek için başlangıç noktasının ve araştırmacı tarafından analizlerinin belirli söylemlerin veya teorik çerçevelerin üretimi olduğunun açıkça ifade edilmesi önemlidir. Bu, araştırmacının gerçekçi varsayımlara dayanan geçerlilik kriterlerini reddetmesini ve farklı bir teorik çerçevenin farklı analiz üretebilir olduğunu kabul etmesini sağlar. Riessman daha çok güvenilirlik kavramına odaklanmaktadır. Bir analiz bir diğerinden daha

“doğru” olduğunu iddia etmemeli, bunun yerine anlatının ve öykülerin yorumlanması sürecini şeffaflaştırmalıdır. Bu durumda araştırmanın güvenilir olduğu ve bu analizden bir sonuca varılabileceği söylenebilir (Earthy ve Cronin, 2008). Ayrıca uzun soluklu ve derinlemesine araştırmalar yapmak, veri çeşitlendirmesi yapmak, uzman ve anlatı araştırmasında en önemli nokta olan katılımcı değerlendirmesine başvurmak, ayrıntılı ve derinlemesine betimlemeler yapmak araştırmanın inandırıcılık ve güvenilirliği açısından önemlidir (Ersoy ve Bozkurt, 2016: 243).

Bir anlatı araştırmacısının, bilime katkı sağlayabilmek için hikâyelerinden yararlandığı kişilerin gizliliğine ve itibarına zarar verici davranış ve tutumlardan uzak durması gerekmektedir. Diğer bütün araştırmalarda olduğu gibi anlatı araştırmasında da katılımcı izni, gizliliğin korunması, katılımcıya araştırmaya katıldığı için zarar görmeyeceğinin söylenmesi etik ilkeler olarak görülmektedir. Anlatı araştırmalarındaki etik ilkeler; katılımcılarla ilişkide olan etik, desenlemede etik, etik kılavuzlarının ve kurullarının rolü ve raporlamada etik olarak dört boyutta ele alınmıştır (Josselson, 2007; Akt. Ersoy ve Bozkurt, 2016: 240-241). Anlatı araştırmasında katılımcıya araştırmanın amacı ve süreci anlatılmalı ve katılımcıyla anlaşmaya varılmalıdır ki **katılımcılarla ilişkide etik** boyut sağlanabilsin. **Desenleme etiği** boyutunda araştırmanın tüm süreçlerinde temsil edilen sosyal grup ve paydaşlar dikkate alınarak araştırmanın tasarlanması ve yürütülmesi gerekmektedir. Çünkü araştırmada elde edilecek verilerin katılımcıları temsil ettiği düşünülen daha geniş bir grubun sosyal anlamda iyileştirilmesi amacıyla kullanılacağı dikkate alınmalıdır. Ayrıca arşivleme konusunda da katılımcı bilgilendirilmelidir. Bu arşivlemede verilerin araştırmanın amacı için kullanılacağı, gizliliğin korunacağı katılımcıya anlatılmalıdır. Anlatı araştırmalarında başlangıçta amaçlar açık bir biçimde ifade edilse de elde edilecek verilerin belirgin olmayışı nedeniyle çıktılarını öngörülemez. Ayrıca anlatı araştırmalar katılımcılar üzerinden yürütülmez, katılımcının kendisiyle birlikte yürütülür. Yani katılımcı denek değil, eş araştırmacı rolündedir. Bu nedenle **etik kurallar** belirlenirken önceden belirlenmiş davranışlara odaklanmaktan çok, birtakım değerlerin bildirilmesi gerekir. Bu durum etik kurallar içinse gözlemlenmesi zor bir süreçtir. **Raporlamada etik** için ise toplanan veri daha geniş bir akademik topluluğa sunulmalıdır ki hem yapılan araştırmayla ne öğrenildiği hem de alana nasıl bir katkı getirildiği ortaya konulmuş olsun. Anlatı araştırmasında katılımcının anlattığı hikâyeye araştırmacı tarafından farklı bir formata sokularak yeniden yapılandırılır. Burada araştırmacının başarılı bir yorumlamacı olması önemlidir. Yorumlama süreci araştırmanın amacına göre değişir.

Anlatı Araştırmasının Güçlü ve Zayıf Yanları

Anlatılar araştırmacılara deneyimlerini tüm karmaşıklığı ve zenginliği içinde bütüncül bir biçimde sunma olanağı verir. Bu nedenle sosyal kontrol aracı olarak işlev görebilecek güçlü yapıya sahip oldukları söylenebilir. İnsanların yaşamları önemlidir, ancak birçok araştırma sonuçlarına bakar ve deneyimin kendisinin etkisini göz ardı eder. Anlatı araştırması, araştırmacıların insanların kendilerini bilinçli olarak tanımadıkları bilgisini edinmelerini sağlar. İnsanların öykülerinin çözülmesi, derinden gizlenmiş varsayımların yüzeye çıkmasına izin verir. Anlatı araştırması, insanın ve olayların anlaşılmasının zamansal bağlamda değiştiğini göstererek, zamana bağlı değişimlerin kabul edilmesine olanak tanır. Ancak bilimsel araştırma yöntemlerinin sınırlamaları vardır. Anlatı araştırması da tüm sorulara yanıt aramak için uygun değildir. Örneğin çok sayıda katılımcıyla çalışmak uygun olmayabilir. Anlatı araştırmasında katılımcılar ile yakın iş birliği gerekmektedir. Bu durum hem derinleşebilmek için bir avantaj hem de yoğun bir iş yükü olarak ortaya çıkabilir. Etik meseleler, ele alınması gereken en ciddi sorunlardan bazılarıdır. Araştırmacılar insanların hikâyelerini aldıklarında ve daha geniş bir anlatıya yerleştirdiklerinde, katılımcıların yaşadığı deneyime farklı anlamlar katmaktadırlar. Katılımcılar, araştırmacıların yaşamlarını yorumlamalarından tamamen özgür olamazlar (Bell, 2002: 209-210). Araştırmacı katılımcının hikâyesini yeniden farklı bir formata büründürür ve kronolojik olarak sunar. Araştırmayı sunarken de araştırmacının neyi yorumlamayı amaçladığı ve nasıl yorumladığı önemlidir ve araştırmacının becerisine kalmıştır.

Sonuç

Post-modern akımın etkileri bilimsel araştırma anlayışına da yansımış ve yorumsamacı anlayış sosyal bilimlerde etkisini göstermiştir. Nesnellikten çok öznelliğe vurgu yapan yorumsamacı anlayışı anlatı araştırması özelinde görmek mümkündür. Anlatı araştırması fazla katılımcıya ya da duruma odaklanmadan, az katılımcı ile onun hikâyeleri ve deneyimlerinden yola çıkarak bir araştırma

ortaya koymayı amaçlar. Bu açıdan bakıldığında alana çok fazla katkı sunamayacak gibi görünse de deneyimlerin derinlemesine incelenmesi ve belirli teorik çerçevede ya da bağlamda ele alınması araştırmayı değerli, okuyucunun ve uygulayıcının işine yarar hale getirmektedir. Ancak araştırmacının çok iyi gözlemci ve yorumlayıcı olması ve iş birliği içinde çalışmayı yürütebilecek beceride olması önemlidir.

Kaynakça

- Bamberg, M. (2011). Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory & Psychology*, 21(1), 3-24.
- Barkhuizen, G. P. (2008). A narrative approach to exploring context in language teaching. *English Language Teaching Journal*, 62(3), 231-239.
- Bell, J. S. (2002). Narrative inquiry: More than just telling stories. *TESOL quarterly*, 36(2), 207-213.
- Connelly, F. M. & Clandinin, D. J., (2006). Narrative inquiry. In Green, J., Camilli, G. and Elmore, P (eds.), *Handbook Of Complementary Methods In Education Research* (pp. 375-385). Lawrence Erlbaum.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry research and design. Choosing among five approaches*. Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Siyasal Kitabevi.
- Earthy, S. & Cronin. A. (2008) Narrative analysis. In: Gilbert N (ed.) *Researching Social Life* (pp. 420-439). Sage Publications.
- Ersoy, A., & Bozkurt, M. (2016). Anlatı araştırması. *Eğitimde nitel araştırma desenleri kitabı* içinde (ss. 209-246). Anı Yayıncılık.
- Esterberg, K. G. (2002). *Qualitative methods in social research*. Mc Graw-Hill.
- Kafar, M., & Ellis, C. (2014). Autoethnography, storytelling, and life as lived: A conversation between Marcin Kafar and Carolyn Ellis. *Przełqd Socjologii Jakościowej*, 10(3), 124-143.
- Murray, M. (2000). Levels of narrative analysis in health psychology. *Journal of health psychology*, 5(3), 337-347.
- Pinnegar, S., & Daynes, J. G. (2007). Locating narrative inquiry historically. *Handbook of narrative inquiry: Mapping a methodology*, 3-34.
- Riessman, C. K. (2005) Narrative Analysis. In: *Narrative, Memory & Everyday Life* (pp. 17). University of Huddersfield, Huddersfield.
- Saban, A., & Sarıçelik, S. (2018). İçedönük bir çocuğu anlamak: bir anlatı araştırması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 225-252.
- Tenny, S., Brannan, G. D., Brannan, J. M., ve Sharts-Hopko, N. C. (2021). *Qualitative study*. In I. StatPearls (Ed.), StatPearls Publishing.